alimonia ſaginatum, cujuſmodi holocauſtum optat Pſalmus 19. *a* regis eſſe.

[a verſ. 4.]

Deſignat adhuc apud Gloſſam adeps in inteſtinis, pinguedo in carne, ſapientiam, quæ ſtat in abſcondito, & fortitudinem ſpiritus ſine quibus anima macreſcit, ac deficit. Ayguanus diſtinguit adipem ſeu pinguedinem deſiderii æternorum, ſanctitatis ac munditiæ, altaris charitatis. Enatat ſuper liquores aliarum rerum adeps devotionis, rectaque tendit ad Deum, cujus eſt *jure perpetuo b*; operit vitalia, quia vitam conſervat ſpiritualem, omneſque aliàs virtutes; ſicut & charitas: qui eo abundat, minus habet ſanguinis, ideſt, peccati, & creſcit magis hieme adverſitatis, quàm proſperitatis æſtate. David noſter adeo cupidus adipis hujuſce ſpiritualis, totus quaſi *adeps ſeparatus à carne*, ἀπὸ σωτηρίου, *à ſalutari*, ſeu, ab hoſtia pacificorum, *ſic erat à filiis Iſrael* coram Domino *c*, cui maximè charus, ſecundum cor ipſius, illi veluti ſacratus & concrematus, majoris dono ſapientiæ illuſtratus. *Ex* corporis *adipe* & ex pinguedine, hoc eſt, copia bonorum quæ vocant fortunæ, *prodit iniquitas* (Hieronymus, *oculi proceſſerunt à pinguedine*. Chaldaicè *mutata eſt ob pinguedinem figura eorum*) tranſiturque *in affectum cordis d*, à quo abeſt adeps pinguedoque ſpiritualis: fitque ut *incraſſatus, impinguatus, dilatatus recalcitret, e*, adverſus Deum, leges, magiſtratus, rationem: cujuſmodi ex Evangelio, ſplendidè epulatus dives *f*, *viſcera habens plena adipe & medullis oſſa irrigata g*, *adipem concluſum h*, *cor coagulatum i*; *opertam faciem craſſitudine k*; refertus epulis, tamquam opimus bos *l*. Hæc ergo paullo liberalius, quibus diebus illiberales in Deum Chriſtiani, nimis liberaliter Liberalia renovant, meipſum ſpiritali hac recreat ſagina, & adipali opimoque divino iſto epulo oblecto:

[b Levit. 3. — c Eccl. 47. 2. — d Pſ. 72. 7. — e Deut. 32. 15. — f Luc. 16. 19. — g Iob. 21. 24. — h Pſal. 16. 10. — i Pſ. 118. 70. — k Iob. 15. 27. — l Cic. Tuſc.]

Repleatur.) Hieronymus, *implebitur*, ex futuro תשבע *tisbahh*. Addit Paraphraſtes activè, *ſaturabis animam meam in lege*, ſcilicet, *non in ſolo pane vivit homo, ſed in omni verbo quod procedit de ore Dei m*.

[m Deut. 8. 3. Mat. 4. 4.]

Et labiis exultationis laudabit os meum.) Eſt etiam futurum יהלל *jehallel*, quod vertit Hieron. *canet*, & רננות *renanoth* ab eodem, ut participium exponitur, *labiis laudantibus*; ab aliis, ut nomen *labiis jubilationum*. In Pſalterio Romano & Gallicano, atque apud Hilarium, Auguſtinum, Arnobium, Caſſiodorum, *labia exultationis laudabunt nomen tuum*. Sed conjunctionem, *&*, omittit Pſalterium Romanum, & Caſſiodorus; ſic eſt etiam Græcè in emendatis, ac in Pſalterio Æthiopico: in quibuſdam vero Græcis codicibus, χείλη, *labio* ut & in Arabico Pſalterio. Adhæret lingua ejus qui non meminit Dei; palato *n*: *mel & lac ſub lingua* laudantis Deum *o*, *Anima linguam* Bernardus *p* fervorem devotionis appellat: elinguem vero animam atque infantem, quæ linguam hanc non habet.

[n Pſ. 136. 6. — o Cant. 4. 11. — p Serm. 45. in Cant. — Animæ lingua, fervor devotionis. Elinguis anima atq; infans, quæ dicatur.]

Verſ. 7.) Si memor fui tui ſuper ſtratum meum, in matutinis meditabor in te.

Verſ. 8.) Quia fuiſti adjutor meus.

Et in velamento alarum tuarum exultabo.

Verſ. 9.) Adhæſit anima mea poſt te: me ſuſcepit dextera tua.

[Senſus loci.]

SEdulum illud ſuum de Deo meditandi, eumque laudandi ſtudium exprimit magis, nam ait: Siquando ſuccurriſſet in lecto jacenti memoria Dei, mox à ſe ſomnum excuſſiſſe, feciſſeque de ipſo ut ſedulo cogitaret vigilans, ac ſubmiſſa ſubmurmuraret ipſum voce, præterea vehemens concepiſſe deſiderium ut, coram præſenſque ante arcam idem aliquando uſurparet, noctes etiam totas inſomnes tranſigendo. Cauſſa erat, quod ut, opem adverſus hoſtes tuliſſet, adhuc laturum eum ſperaret, ſibique quum revertiſſet, poteſtatem fore ut in tuta ibi cuſtodia tamquam ſub alis avicula, lætus caneret. Deinde, quia comperit experimento, ſe quum per fiduciam & amorem adhæreret Deo, nec divelleretur ab illius memoria, fruſtatum non eſſe: ſed ſibimet Deum viciſſim illum firmiter conjunxiſſe, ſuæque providentiæ quaſi ſuppoſita manu fideliſſimè & amantiſſimè complexum eſſe, atque ſuſtentaviſſe.

Si memor fui tui ſuper ſtratum meum.) In aliquot codicibus Bibliorum, & enarratoribus nonnullis, ut Valentia, legitur, *ſic*. Auguſtinus & Hilarius, *ſi memoratus ſum tui*. Græcè in tempore imperfecto, εἰ ἐμνημόνευον, ſicut & ſequentis membri verbo ἐμελέτων. Euthymius ait hæc tempora pro præſentibus poni Symmachus exponit ἀναμιμνήσκομαι, *recordor*: Hieronymus per participium, *recordans*. Hebræum præteritum volunt quidam ſumi pro futuro, aut ſequens poſtea verbum futurum, *meditabor*, pro præterito. Quod attinet ad particulam *ſic*. Richardus Cenomanus negat mendoſam lectionem eſſe, quia אם *im* poſſit valere *certè* ac *verè*: & Felix reddat *certe*: alii, *annon*, cum interrogatione quæ reſponſionem exigit confirmatoriam: Hieronymus omiſſo, *ſi*, & *ſic*, per ſimplicem affirmationem, *recordans tui*: Budæus doceat εἰ, poni pro ὅτι, ideſt, *ſi*, pro *quoniam*, &c. Janſenius & Genebrardus mendum volunt eſſe, ſicut in Joanne *q*, *ſic eum volo manere*, pro, *ſi*: ſi tueri licet tritam à multis lectionem, etiam in cantu tueamur; & fortaſſis Interpretem delectavit aliquoties antea repertum, *ſic*: ſed poſtremam correctionem quæ habet, *ſi*, ſequi oportet, conſentaneam Pſalteriis aliis, & Hilario, Auguſtino, Arnobio, Caſſiodoro, Ruffino, Remigio, Bedæ, Hieronymo, Hugoni, Dionyſio, Brunoni utrique, Ludolpho, Richardo, Pampolitano, & aliis. Hi fere volunt ſenſum eſſe, aut à ſigno aut à comparatione minorum, aut à quadam cauſſa cur ipſe judicare poſſit, quod benedicat Deum in vita ſua, ſive ſemper, quoniam etiam in lecto, & matutino tempore, ubi & quo tempore quieſcunt alii, & ſomnum capiunt, ac interdum aliis rebus vacant, id faciat. Vel, quod matutino quòque tempore, ſi etiam nocte intempeſta; & idcirco per alias diei partes quibus minus incommodè id fieri videtur poſſe, ac in omni vita, ideſt, ſemper, idem facturus cenſeatur. Id præ ſe fert verſio Hieronymi carens particula, *ſi recordatus tui in cubili meo per ſingulas vigilias meditabor in te*: & Symmachi, ἀναμιμνήσκομαί σου ἐπὶ τῆς στρωμνῆς μου καθ' ἑκάστην φυλακὴν ἐμελέτων σε, *reminiſcor tui ſuper ſtratum meum per unamquamque cuſtodiam meditabar te*.

[Εἰ pro ὅτι Particulæ, ſi uſurpatio. — q c. 21. 22.]

Sed tropologicè *ſtratum* ſumunt quietem in puritate conſcientiæ *r*, aut pudicitiæ *ſ*, aut proſperitatis tempus, cui matutinum, in quo ſolent homines exire ad opus, opponatur, tamquam tempus adverſitatis *t*: aut pro beneficiis ac tranquilitate gratias, quæ in matutinis agantur Deo, ideſt, quando gratiæ radius illuceſcit *u*: aut ſcripturas, in quibus requieſcendum *x*: aut ſanctum otium comparatum cum operibus matutini temporis bonis ac in luce factis *y*. Multum refert in cubili ipſo *compungi z*: in lectulo, Dei meminiſſe: ex ſtrati puritate fiduciam habere poſſe, & conſcientiam orationis matutinæ, ut loquitur Hilarius. & quod idem addit, obrepentes ſub ſecreto noctis cogitationes Dei recordatione comprimere, noſque adverſus carnis incentiva luctantes metu nominis Dei noſtri juvare. *Lavit per ſingulas noctes lectum, lacrymiſque ſtratum rigavit a*; & Eſaiæ *Anima deſideravit Deum in nocte, & ſpiritu ſuo, in præcordiis ſuis, de mane vigilabat ad illum b*. Placet etiam Hugonis admonitio, ut Dei ſimus memores in ſtrato ægritudinis, exemplo Ezechiæ *c*, & menſæ ſive refectionis, ut ei manducemus & ad gloriam ipſius. Sed ultima notio iſta non congruit propoſitio, ubi στρωμνή ſubſtantivè non ſignificat cœnaculum, vel menſam ſtratam, ſicut nec יצועי *jetſubhai* (quod videtur Hieronym. in ſingulari legiſſe יצועי *jetſubhai*) ſed *lectum, cubile, ſtragulum, ſtratum* etiam ſubſtantivè. Urget Chryſoſtomus *d* hoc Davidis exemplum, ut perſuadet nocturnam orationem, reſpondens iis qui labores & occupationes diurnas cauſſantur, & quieti ac ſomno deſtinatum noctis tempus. Sed hac de re dictum alibi: Sanctis etiam ipſe ſomnus eſt oratio, ait Hieronymus *e*.

[Tropologia. — r Bruno Carthuſ. — ſ Hieron. — t Beda, Hier. — u Dion. Carth. — x Hugo. — y Ruffin. Auguſt. — z Pſ. 4. 5. — Conſcientia orationis matutinæ quam bona. — a Pſ. 6. 7. — b Eſa. 26. 9. — Hugonis admonitio. Dei memoris eſſe oportet in ſtrato ægritudinis & menſæ ac refectionis. — Στρωμνή. — c cap. 38. 3. — d hom. 26. in Actus Apoſt. & hom. 41 ad pop. — Sanctis etiā ipſe ſomnus eſt oratio. — e epiſt. 2. 2.]

In matutinis meditabor in te.) Hieronymus, *per ſingulas vigilias* באשמרות *beaſmuroth*. Hoc denotat numerus pluralis, quemadmodum quum ſcribitur quod *ſabbatis Chriſtus ingreſſus in ſynagogam docebat f* & quod *caſtigatio* eſt *in matutinis g*. Quia vero *matutinum* eſt finis noctis, & diei principium, putat Ayguanus, per id continuationem ac perpetuitatem deſignari. Vox Hebr. *cuſtodias* valet, ſicut etiam expoſuit Symmachus, ut ante dixi, καθ' ἑκάστην φυλακήν. Baſilius ac Theodoretus, *cuſtodias nocturnas* interpretatur, quæ olim ternæ vel quaternæ à militibus obſervabantur.

[f Marci 1. 21. — g Pſ. 72. 14.]

[Cuſtodiæ nocturnæ ternæ vel quaternæ olim à militibus obſervatio.]

Illuſtrat hunc alius locus *a*: *A cuſtodia matutina uſque ad noctem ſperet Iſrael in Domino*, ubi Hieronymus, *à vigilia matutina uſque ad vigiliam matutinam*. Sed juxta diſtinctionem Hebræam, nectens cum prioribus verbis (*anima mea ad Dominum*, &c.) nomen Hebræum ibidem ſimile noſtro eſt שמרים *ſciomerim*, ſignificans cuſtodes ipſos. Idem noſtrum cum ſimili ſententia nomen extat in Threnis *b Conſurge, lauda in nocte* (quod quidam legunt ἀδολέσχησαι, pro ἀγαλλίασαι *meditare*, vel, *ad meditandum exercere*) *in principio vigilarum* ἀρχὰς φυλακῆς σου, *ad principia cuſtodiæ tuæ*.

[a Pſ. 129. 6. — b cap. 2. 19. — D: ternis vel quaternis vigilarū cuſtodiis ſententiæ.]

Ex duabus opinionibus de ternis vel quaternis vigiliarum cuſtodiis, proculdubio quæ quaternas tradit, præferenda, quia quartæ habetur in Evangelio Matthæi *c*, Marcique *d* mentio; nec à Luca *e*, excluditur, licèt nominet ſecundam & tertiam, & non quartam. Quatuor numerant Origenes *f*, Hieronymus *g*, Auguſtinus *h*, Euthymius *i*, Theophylactus *k*, aliique multi, & de militaribus ad clepſydram Modeſtus *l*, Vegetius *m*, Suidas *n*, Euthymius *o*, Iſidorus *p*, Cenſorinus *q*. Poſſent videri qui de tribus aſſerunt, ut R. Salomon *r*, Hugo *ſ* ſancti Victoris, & alii, diurnis partibus quartam h. e. ſero annumeraſſe, vel ternis horas quatuor aſſignaſſe, quum alii ternas quatuor vigiliis ſeu excubiis to idemque quatuor diurnis ſtationibus. Cognoſcat qui volet notata de hac re in commentario actuum Apoſtolorum *t*. Ergo pro *matutinis* ὄρθροις, *diluculis*, verti potuiſſet, ut legitur apud Auguſtinum, *in cuſtodiis & vigiliis*. Sed ſic redditum eſt, quia de tempore quo jacetur in lecto, ſermo fuerat, quod eſt nocturnum tempus, & ſolent homines ſtudioſi ſub diluculum ſurgere.

[c cap. 14. 25. — d cap. 6. 48. — e cap. 12. 38. — f in Thr. c. 2. — g ep. 139. in c. 14. Mat. in Iob. c. 35. — h quæſt. in n. c. 5. ſerm. 14. de Ver. Dom. — i in cap. 14. Matth. — k ibidem. — l l. de vocab. rei militar. — m 2. de re militar. cap. 8. — n in voce προφυλακή. — o in Pſ. 119. — p 1. de offic. Eccl. 19. — q de die nat. cap. 23. — r in Thren. cap. 2. — ſ ibidem. — t in c. 2. 15.]

Hæc, opinior, verba ſimul cum primis pſalmi, moverunt Eccleſiam ad uſurpandum in officio matutinali ſive Laudum, pſalmum iſtum, ſicut priùs annotavi. Iſidorus *u* præterea ex his verbis confirmat matutinorum antiquitatem & auctoritatem, quem locum tranſcribit Aquiſgranenſe Concilium *x*, ad idem confirmandum. Scribit Navarrus *y*, Coſmam citans canoniſtam, apud veteres Chriſtianos in uſu olim fuiſſe ut prima vigilia quum plebs dormiret, ſurgerent ſoli clerici ad primum nocturnum, quia tempeſtive cubitum ibant: poſt mediam noctem clerici, & conjugati tam fœminæ quàm mares: antequam luceſceret omnes etiam ſoluti & pueri, ac puellæ. Plura de eodem hoc argumento Joannes Stephanus Durantus *z*. Cujus magis probo ſententiam, ſingulis nocturnis omnes initiatos interfuiſſe, nec quod Soto *a* ſenſit, Apoſtolorum tempore clerum per partes nocturnos celebraſſe, hoc eſt quamlibet partem diſtinctam clericorum; diluculo autem ſeu vigilia quarta omnes conveniſſe ad laudes. Legatur etiam Marcellus Francolinus *b*, cui quàm dixi mihi placere, placet quoque magis opinio: ac fortaſſis etiam omnes quoque laicos quondam cunctas vigilias celebraſſe; quamvis noſter Theodorus *c* Peltanus putet initio per totum initiatorum cœtum diſtinctionem illam ſervatam, poſtea humanæ infirmitatis habita ratione matutinas preces cum laudibus recitari ſimul cœpiſſe diverſo tempore a diverſis.

[Pſalmi hujus uſurpatio in officio matutinali. Matutinorū antiquitas & auctoritas. Surgendi mos & uſus apud veteres Chriſtianos. — u 1. de offic. Eccl. c. 23. — x cap. 119. — y de horis Canſ. c. 3. num. 30. — Duranti & aliorum ſententiæ. — z 3. de ritib. Eccl. Cathol. c. 5. & 6. — a ult. de Juſtit. & jure. q. ul. concl. 5. — b de hor. canon. c. 1. & 2. — c l. 3. de tribus bonorum operum gen. c. 8. pag. 473.]

Meditandi non obeſt verbum, quia non mentis dumtaxat actum ſignificat, ſicut & הגה *hagah* & μελετᾶν, ſed vocis quoque prolationem, quemadmodum alii ſupra locis aliquoties. Hieronymus *in matutinis meditationem* applicat ad Chriſti reſurrectionem, quia per integritatem fidei ea delectamur.

[Meditandi verbum pro vocis quoq; prolatione.]

Quia fuiſti adjutor meus.) In Pſalterio Gallicano, & apud Hilarium, Auguſtinum, Caſſiodorum, *factus es*. Diſtinguuntur iſta aliter ab Hebræis, ductoque hinc verſus principio ſequentibus junguntur: *quia fuiſti adjutor meus, & in umbra alarum tuarum ſperabo*: quo modo (*&*) (ו) (*ve*) valet *ideo*. Nihil hìc ad ſenſum hoc intereſt, ſicut nec aliàs non raro, ut univerſè præcipit Auguſtinus *d* de vario diſtinguendi aut pronuntiandi modo. Hieronymus abſtractè dixit, *quia fuiſti auxilium meum*: עזרתה לי *hhezrathah li*. Hugo ſic obſervans dici quod fuit *adjutor Deus*, ut non etiam eſſe, ac futurus intelligatur, notat hìc & ſequentibus verbis innui multa beneficia divina, auxilium gratiæ prævenientis, cooperantis, confirmantis: protectiones contra mala ſub nomine velamenti alarum: tractionis ad ſe, ut adhæreſcamus: glorificationis per dexteram ſuſcipientem nos.

[Et pro ideo. — d 3. de doct. Chriſt. c. 2. & 3. — Hugonis obſervatio.]

Et in velamento alarum tuarum exultabo.) Hieronymus, *& in umbra alarum tuarum laudabo*. Alii, *exultans cantabo*, vel, *ovabo*, ארנן *arannen*, ἀγαλλιάσομαι. Symmachus, χαίρων σκεπόμενος ἐν ταῖς πτέρυξί σου εὐφήμουν, *& tectus in alis tuis benedicebam*. Paraphaſtes pro *alis* majeſtatem ponit שכינת *ſchechinath*; videlicet, quia tegebatur alis Cherubim Arca; quo videtur hìc alluſum. Vel, *alarum*, vocabulo quaſi brachia Dei ſignificare voluit; ſicut quum *ſub pennis ſperare* dicit *e*: quo pacto profani etiam ſcriptores *alas* pro brachiis accipiunt. *Velamentum* & σκέπη ſolidiorem ac firmiorem denotant protectionem, quàm umbra. Eadem jam prius formula eſt alibi *f* declarata, & hunc quoque Philo Carpathius *g*, explicat locum de expanſis in cruce brachiis Chriſti. Id Hugo præterea verbis illis confirmat *h*, *expandit alas ſuas, & aſſumſit eos, atque portavit in humeris ſuis*. Vocat item *alas miſericordiæ* & *veritatis* vel *potentiæ* atque *clementiæ*, ut una defendat, alia foveat: ſed & Prælatos bonos, tamquam gallinarum, quæ pullos tuentur ab imbre, vento, pulvere, milvo, vulpe, damnationis æternæ, ſuperbiæ, avaritiæ, detractionis, (etſi de milvo nihil dicit) hæreſis: malas alas eorum eſſe in quibus invenitur ſanguis pauperum & innocentum *i*. Adde alas aquilæ in leæna, & alas avis in pardo *K*.

[e Pſ. 90. 4. Alæ pro brachiis. — f Pſ. 35. 8. pſ. 56. 2. pſ. 60. 5. — g in Cant. — De expanſis in cruce brachiis Chriſti loci explicatio. — h Deut. 32. 11. — Prælatorum bonorum alæ quæ. Malæ alæ quorum dicantur. — i Ier. 2. 34. — K Dan. 7. 4. 6.]

Adhæſit anima mea poſt te.) Chaldaicè, *poſt vias tuas*, & Apollinarius;

ἴχνεϊ σῷ ξυνοπηδὸν ἐμὸν φίλον ἦτορ ἐρείδω:
Veſtigio tuo comes meus charus animus firmatus eſt.

Significat דבקה *davecbah*, *apprehendit*, *amplexa eſt*, *conjuncta*, *agglutinata* (quomodo legit Auguſtinus) quod hìc dicitur ἐκολλήθη, poſtquam ſcilicet perſequendo & conſectando pervenit ac pertigit. Eodem verbo Cadhæſio viri ad uxorem expreſſa eſt *l*, cum qua Chryſoſtomus *m*, de hoc agens loco, animæ cum Deo conjunctionem comparat. Inde דבק *davek*; *conjunctis n*, & דבק *devek*, *junctura o*, & *glutinum p*. *Anima Jonathæ conglutinata* legitur *anima David q*. נקשרה *nikſcerah*, *colligata*, quod valet etiam τὸ συνδέθη. Religat nos Deo ſpes, Paulo *r* teſte, velut *anchora firma & tuta*; & *qui adhæreat ei, unum cum ipſo ſpiritum effici* ſcribit *ſ*: & noſter David *t* ſibi ait, *bonum adhærere Deo & ponere in illo ſpem ſuam*. Cave igitur adhæreas *meretrici u*, vel *adhæreat in terra venter* tuus *x*, ſive *anima pavimento y*, vel *tibi ſedes iniquitatis z*, & *cor parvum a*, ſed ut adhæreas Deo, *teſtimoniis ejus* adhære *b*, & *non recedas à veſtigiis ipſius faciens mandata illius*, exemplo Ezechiæ *c*, juxtaque monitum Joſue *d*.

[Κολλᾶσθαι. — l Gen. 2. 24. — m in Pſ. 95. — Animæ cū Deo conjunctionis comparatio. — n Prov. 18. 24. — o 2. Par. 18. 33. — p Eſa. 41. 7. — q 1. Reg. 18. 1. — r Hebr. 6. 19. — ſ 1. Cor. 6. 17. — t Pſ. 72. 28. — u 1. Cor. 6. 16. — x pſ. 43. 25. — y Pſ. 118. 25. — z Pſ. 93. 20. — a Pſ. 100. — b Pſ. 118. 1. — c 4. Reg. 18. 6. — d c. 22. 5.]

Magnum in his verbis obſervat Auguſtinus deſiderium, ſitim, affectum ex toto corde; gluten eſſe charitatem; poſt Deum agglutinari animam illius, qui non conſilio ſuo vult vivere, ſed Dei ſequi præcepta, ne repellatur ſicut Petrus repulſus eſt, quando voluit conſilium dare Chriſto paſſuro pro nobis, juſſuſque *redire poſt eum e*, ut jam ſequens diceret; *Agglutinata eſt anima mea poſt te*. Finxerunt veteres amicorum neſcio quas quaſi conſolationes, & compoſitiones inſeparabiles & indiviſibiles. *Adhæſit Deo* Propheta, inquit Hilarius, non brandimentis ſæculi, non corporis vitiis amorem ſuum ab eo charitatemque retrahentibus. Probat id illo, quod attuli, teſtimonio Pauli, de *uno ſpiritu* cum Deo adhærentis, & illa Chriſti oratione qua ſuos *ſic unum effici* petebat à Patre, *quo modo ipſe cum eo unum eſſet f*. Nulla re ſe idem Paulus *g* negavit ab hac poſſe *charitate ſeparari*, quem vocat h. l. Nicephorus δεσμὸν ἀγάπης: & *credentium* inter ſe primorum *cor unum* erat, & *anima una h*, quoniam agglutinabantur eadem charitate divina, eodemque bitumine lita erat Eccleſiæ arca. *Surgite*, ait Michæas *i*, *& ite, qua non habetis hìc requiem*, hoc eſt, interprete Hieronymo *K*, in nullis mundi rebus, ita ut jubeamur quaſi à mortuis reſurgentes ad ſublime tendere & ambulare poſt Dominum Deum noſtrum, & dicere, inquit, *adhæſit anima mea*

[Auguſtini obſervatio. — e Mat. 16. 23. — David quomodo Deo adhærerit. — f Ioan. 17. 11. — g Rom. 8. 35. — h Actuum 4. 32. — i c. 2. 10. — K ibidem.]

ma mea poſt te: hoc eſt, quum *in omnibus requiem quæſi-* A *veris*, nec inveneris, *in hæreditate Domini morari*, *a*. Erit in cœlo adhæſio in beatitudine penitus inſeparabilis, de qua hunc locum Gaudentius Brixienſis *b*, uſurpat. Manendum in Chriſto ut & maneat ipſe viciſſim in nobis, ſimulque ſicut palmites inhærentes viti *c*, non per fidem ſolam ſed per charitatem & mandati ſervationem, ut ſic, quod Cyr. *d* monet, liceat dicere cuivis noſtrum quod hìc ſcribitur, ſi, inquam ardenti charitate, atque continuo immaculatè Chriſtum ſequamur, qua in re maxime ſpiritalis, inquit, conjunctionis virtus ſervatur.

a Eccl. 24. 11. Adhæſio in cœlo in beatitudine inſeparabilis. Præſentis loci uſurpatio. Manendum in Chriſto ut viciſſim maneat in nobis. b tract. 2. c Ioan. 15. 2. 4. 5. d l. 10. in Ioa. cap. 16. e in 2. Tim. hom. 9.

Adhæſionem iſtam perpendens Chryſoſtomus *e*, exaggeranſque vim verbi κολληθῆναι, & quod non tantum dicat David animam appropinquaſſe, quemadmodum nec prius deſideraſſe, ſed ſitiviſſe, hanc adhæſionem comparat cum confixione clavorum, quia idem David *per timorem Dei configi carnem ſuam* cupiebat *f*, & cum arbore, quæ profundas radices projecerit, ita ut nec vehementi procella valeat agitari.

f Pſ. 118. 120.

Trahit poſt ſe Chriſtus *in odorem unguentorum ſuo-* B *rum g*, animam, ut proſequatur abeuntem in cœlum, & in eo *habitemus* interim *confidenter*, & *inter humeros illius requieſcamus*, ut *Beniamin amantiſſimus h*, vel, ut Joannes dilectus, *recumbamus in ſinu ſupraque pectus i*.

g Cant. 1. 4. h Deut. 33. 12. i Ioan. 13. 13. 25.

Me ſuſcepit dextera tua.) Additur *autem* in Pſalterio Gallicano, *me autem*, & in codicibus Græcis Regiis & Complutenſibus eſt, δὲ. Eadem phraſis in Pſalmo 17. *K*. *Suſcipere* protegere eſt, propugnare, juvare, ſicut ἀντιλαβέσθαι, quod Apollinarius hoc pacto declarat.

k verſ. 36. Suſcipere, quid ſit. Ἀντιλαβέσθαι.

> καὶ σὴ δεξιτέρη με ὑπερμενέως προμάχησεν,
> *Et tua dextera me potenter propugnavit.*

Hebræum verbum תמכה *thamechah*, ſignificat *ſuſtentavit*, *ſuſtinuit*, *ſuffulcivit*; & poſſet etiam paſſivè exponi de anima ſuſtentata per Dei dexteram: Sed ſæpius in activa voce redditur, quemadmodum & in Pſalmo 40. *l*, in 16. *m*, autem *perficere greſſus* oratur Deus, eodem verbo, quod ſuſtentare Hieronymus interpretatur, & in 15. *n* quod habemus, *tu es qui reſtitues hæreditatem meam mihi*, Hebraicè eſt תומיך *thomich*, *ſuſtentans*. C Igitur ſignificatur quod adhærere quærentem Deo, Deus ipſe ſibi conjungit, ac veluti prehendens manu adjungit ſibi, & ſuſtentat potente dextera ſua.

l verſ. 13. Perficere greſſus. m verſ. 5. n ver. 5.

Myſticè Chriſtus eſt hæc dextera, & quatenus Deus humanam ſuſcepit naturam, & factus eſt protector ac defenſor noſter, volens corpus noſtrum conforme gloriæ corporis ſui reddere, ut ait Hilarius, & animæ noſtræ quodammodo inhiando, ut Ambroſius *o* loquitur, gratiam impartiri, ut faciat eam eſſe quod non erat, ut inquit, dicat *p*: *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Chriſtus*, fit videlicet per ſingularis gratiæ beneficium, ut quem tenens non dimittas *q*; nec avellaris ab eo, qui *lævam capiti ſupponit tuo*, & *dextera amplexatur te r*. *Hæc dextera plena eſt juſtitia ſ*, ut ſuos vindicet, & in eadem eſt *longitudo dierum t*, & *delectationes u*. Dextera ſua Deus *tenet manum dexteram noſtram*, ut *in voluntate ſua deducat*, & *cum gloria ſuſcipiat* x, *fit manus ejus ſuper virum dexteræ ſuæ*, & *ſuper filium hominis, quem confirmat ſibi* y: *apprehendit dexteram ejus ante cujus* D *faciem ſubjicere vult Gentes*, & *dorſa Regum vertere z*, tandem perducit ac ſtatuit ac dexteram ſuam, proprium Beatorum locum *a*; ut etiam videtur verba hæc Eccleſia intelligere, quum in officio de defunctis præcinit iſti pſalmo pro antiphona.

Myſtica expoſitio. o in Pſ. 118. ſerm. 11. p Gal. 2. 20. q Cant. 3. 4. r c. 2. 6. c. 8. 3. ſ Pſ. 47. 11. t Prov. 3. 16. u Pſ. 15. 11. x Pſ. 72. 24. y Pſ. 79. 18. z Eſa. 4. 1. a Mat. 25. 23.

Verſ. 10.) Ipſi vero in vanum quæſierunt animam meam introibunt in inferiora terræ.

Verſ. 11.) Tradentur in manus gladii, partes vulpium erunt.

Senſus loci.

IN tam fida tutaque poſitus cuſtodia Dei omnipotentis, & dextera tali protectus, glorioſè inſultat adverſariis nihil ſe penitus eos vereri dicens, nec dubitare ullo modo affirmans, quin quæcumque ſint adhuc ma- A chinati contra ſe, fruſtra fuerint, ac prorſus irrita; è contrario autem potius eſſe ſe certum, fore ut pro meritis, gladiis trucidentur, & mortui eſca fiant vulpium quarum præſertim vafrum ingenium ſunt imitati, & aliarum ſanguinariarum ferarum; tum denique ſi quid ſuperſit cadaverum alte defodiatur; & animæ in tartara trudantur, diris veluti proſcindendæ ſuppliciis & laniandæ ritu infernalium beſtiarum, *Abſciſſo capite, Saulis corpus ſuſpenſum eſt in muro Bethſan b*, & filiorum ejus. De Judæis Chriſti hoſtibus; de perſecutoribus juſtorum, de dæmonibus communibus adverſariis commodè ſatis hæc exponuntur, nam cæſi ſunt Romanorum gladiis Judæi, feriſque expoſiti: perſecutorum exitus, infelix fuit; dæmones partim jam aliqui detruſi, partim in mundi fine detrudentur in Infernum. Denique videri poteſt hæc imprecatio ſimilis vel diris vel minis, quibus hoſtes utentes inducunt Ethnici ſcriptores. Et Seneca *c* ſcripſit de neſcio quo, quod,

Loci applicatio. b 2. Reg. ult. 10; 12. c in Tyeſte.

> —— *objecit feris*
> B *Lanianda forſan corpora.*

Item,

> ——— *avibus epulandos licet*
> *Feriſque triſte pabulum ſævis trahat.*

Ipſi vero in vanum quæſierunt animam meam.) Hieronymus, *ipſi vero interficere quærunt animam meam*, vel, apud Trevetum, *ad calamitatem quærunt animam meam*. Alii, *ad deſolationem*, *devaſtationem*, *perditionem*, aut, *ad deſolandum*, *vaſtandum*, *perdendum*: vel, *in ſtrepitu*, ſeu, *cum ſtrepitu*. Chaldaicè, *in domum ſepulturæ inquirent animam meam*: id eſt, quærent occidere. Hebraicè legitur nunc לשואה *leſcioah*. Quæ major vaſtitas & deſolatio, inquit Richardus Cenomanus, quàm vanum aut vanitas? Ita explicat in editione noſtra non negari quin quæſierint perfidi animam perdere, ſed ſimul dicere fruſtratos eſſe conatus eorum: Hieronymum, circumlocutione uſum, id quod ſignificat deſolatio. Scepræus exponit voluiſſe Interpretes, quod *quærebant hoſtes animam ejus*, ut abiret in vanum & exinaniretur. Bredembachius placet magis, legiſſe LXX. non שואה *ſcioah*, ſed שוא C *ſchidu*; quod eſt etiam in illo præcepto *d*, *non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum* לשוא *laſciau*. In vanum quæſitus ad mortem David, quia neminem læſerat. Deus illum tuebatur: qui quærebant, fruſtrabantur ſpe ſua, & recidebant in nihilum conatus ipſorum, nam *quærere animam in vanum*, ut exponit Scepræus, dure & exponitur, & omnino abſque ſimili ullo exemplo. Tametſi verum eſt *quærendi* verbum accipi hoc loco in malam partem, idemque eſſe ac illud in alio Pſalmo *e*, *qui quærunt animam meam ut auferant eam*, Suſcipit Deus *in pace animam ab his qui appropinquant* f, *ei* ut ſcilicet de medio tollant: ſed *fruſtra jacitur rete ante oculos pennatorum g*, ideſt ut accommodatitiè id uſurpemus cum Hugone, pennis & alis Dei protectorum, *in quibus eſt ſanitas h*. Obſervat idem Hugo in *quærendi* verbo, diabolum Urſo ſimilem eſſe, qui ligatus palo cæcatuſque circuit, nec niſi accedentem lædere poteſt ac devorare: propterea monere auctorem Eccleſiaſtici *i*, *Fuge peccata; ſi ad illa acceſſeris, ſuſcipient te dentes leonis*. Utitur ad idem D Auguſtinus K, alicubi canis exemplo catenis innexi, qui neminem poſſit mordere, niſi eum qui ſe illi mortifera ſecuritate conjunxerit, ita ut ſtultus ſit, quem canis in catena poſitus mordet: qui ſe illi per voluptates & cupiditates ſæculi non conjungit, ad eum non præſumere accedere. Certè juſto noceri non poteſt; ſed quivis perſecutor vexando, potius ei ſervit & prodeſt; ut ita ſit illud verum, quod ait Sapiens *l*, & exponitur à Gregorio *m*, ſtultum ſervire ſapienti, dum ab omni vitiorum rubigine urendo purgat, & ad meliorem ſtatum premendo provehit. Satanæ dixit Deus de Job, *Tu commoviſti me adverſus eum, ut affligerem eum fruſtra n*, non ſolum quia nil tale meruerat, ſed quia non es quod volebas aſſecutus, ut de ſtatu virtutis dejiceres.

Quæ magna vaſtitas & deſolatio ſit. d Exod. 20. Quærendi verbum in malam partem hoc loco. e Pſ. 39. 15. f Pſ. 54. 19. g Prov. 1. 17. h Mal. 4. 2. Hugonis obſervatio in quærendi verbo. Ad Urſum & carnem alligatos accedentis comparatio & ejus qui ad voluptates. i cap. 21. 2. K Serm. 197 de temp. Stultus ut ſerviat ſapienti. l Prov. 11. 29. m 20. moral. cap. 22. n Iob. 2. 3.

Introibunt in inferiora terræ.) Hieronymus, *ingredientur in extrema terræ*, Et alibi *o*, *ingredientur ad extrema terræ*, item *p*, *intrabunt in inferiora terræ*. Vatablus exponit, morientur & peribunt. Lyranus uno modo declarat de adverſariis Davidis quærentibus eum aliquan-

o in c. 24. Eſ. p in c. 2. Ioan.

quando in cavernis & ſpeluncis terræ. Cajetanus, de A cavernis, ad quas receperint ſe mortuo Saule Iſraelitæ, fugientes Philiſtheos, nec diſplicet Scepræo. At quamvis dudum prius Iſraelitis quiddam ſimile contigiſſe narretur in hiſtoria Regum *a*, ita ut abſconderent ſe in ſpeluncis & in abditis, in petris quoque & in antris, & in ciſternis: tamen Saule occiſo leguntur tantum fugiſſe, ac reliquiſſe *civitates ſuas* b. Quod ſi etiam tunc illo modo eos delituiſſe concedamus; non id ſanè innuit introitus *in inferiora & infirma terræ*, εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς האאיצבתחת רות *bethachnthijoth haarets*. Nec ſignificant iſta ſepulchrum, ut exponit Paraphraſtes ac Trevetus, & approbat Genebrardus.

a 1. Reg. 13. 6. b cap. ult. 7.

Maximè placet id hæreticis noſtri temporis, qui volunt, ex hac dicendi formula, quum nempe Chriſtum Paulus *c*, *in inferiores partes terræ deſcendiſſe* ſcribit, non probari deſcenſum illius ad inferos & ſubterranea loca, ſive receptacula animarum, ſed tantum in ſepulchrum, vel figuratè loquendo, quod pœnas ſuſtinuerit earum B animarum quæ ſunt in loco damnatorum, quem ſolum agnoſcunt ſubterraneum animarum receptaculum, non autem Purgatorium aut Limbum Juſtorum ante Chriſti adventum, & alium cum ſolo morientium originali peccato. Articulus unus eſt ſymboli Apoſtolici de deſcenſu ad inferos, diſtinctè hunc exprimens. Ad ſepulturas & ad figuras recurri non debet, litterali relicto ſenſu, quem Patres, Eccleſiaque recipiunt. Hieron. etiam hoc ipſo loco: Non eſt ſepulchrum, præſertim ut eo Judæi utebantur, locus adeo profundus, ut per *inferiora terræ* intelligi commodè poſſit. Idem valet *infernus inferior*, ᾅδης κατώτατος, שאול תחתיה *ſeel thachtjah*, à quo ereptam Davidi *d*, animam ſuam, vel Chriſti, in ſua canit perſona, quem vocat Hieron. *infernum extremum*, etſi quoque ibi non definit qui poeticè vel ſepulchrum ita dici velint, vel ſumma pericula mortemque manifeſtam, vel æternam damnationem, quam per peccata commeruerat, & commeriturus fuerat, niſi ſua illum Deus gratia præſervaſſet.

c Eph. 4. 9. Hæreticis grata interpretatio de deſcenſu Chriſti in inferiores terræ partes. d Pſ. 85. 13.

Sed à communiore iſtorum locorum expoſitione qui recedit, periculo ſe temeritatis profectò exponit: & Genebrardus in ſecundi loci interpretatione pluribus acquieſcit, & inferni quatuor regiones cum Catholicis diſtinguit: non ſeptem cum Hebræis. Apud iſtos meminit ex R. Jehoſua Galatinus *e*, unum de ſeptem nominibus inferni eſſe ארץתחתית *erets thachthith*, *terram inferiorem*; vel etiam *pavoris & contritionis*. Docet præterea *f*, ex eorumdem ſententia Hebræorum, *inferiorem infernum* dici reſpectu ſuperioris: & ſuperiorem, animarum juſtarum receptaculum, inferiorem, malarum fuiſſe. Quod etiam confirmat verbi Deuteronomii; g: *Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit uſq; ad inferni noviſſima* עד שאול תחתית *hhad ſeol thachthith*, affert item citatum Pſal. 85. locum, & alium ex Proverbiis h; *Semita vitæ ſuper eruditum, ut declinet de inferno noviſſimo* משאיל מטה *miſſeol mattah*. Adde *terram noviſſimam* apud Ezech *i*, βάθη τῆς γῆς, *profunda terræ* תחתיות D ארץ *erts chachijoth*: & *k*, *terram ultimam*, Hebr. ſicut prius, Græcè γῆς βάθους, *terram profunditatis*. Vim majorem habere *l*, alibi docui teſtimonia in quibus eſt Græca vox ᾅδης, quæ numquam pro *ſepulchro*, ſed ſemper ſumitur pro *inferno ſubterraneo*. Quamquam hic non valdè contendendum ſit, quum facilè admiſſuri ſint hæretici poſſe locum iſtum noſtrum de inferno ſubterraneo ſumi, ut eſt damnatorum carcer, quem concedunt, quia etiam concedent nunc Davidem prædicere hoſtium ſuorum damnationem æternam in eo loco. Tertullianus *m*, diſertiſſimè de Chriſto ad regionem inferùm ſubterraneam, ut ipſe loquitur, deſcenſu tradit, atque ita citatum ſuprà Paulum *n*, interpretatur, ſicut & hunc noſtrum Hieronymus in Jonam *o*. Quum Scythæ Perſis occupantibus regionem dono miſiſſent murem, ranam, avem, ſagittas quinque, Gobryas, ut ſcribit Herodotus *p*, interpretatus eſt, ſagittis conficiendos eſſe, niſi velut aves in cœlum ſubvolarent, vel ut mures, terram ſubirent, vel, ut ranæ inſilirent in paludes. Conferri hoc poteſt cum inſultante hìc Davide juxta unam interpretationem, *introibunt*, ſeu, *introeant in inferiora terræ*, *tradentur*, vel, *tradantur in manus gladii*, *partes vulpium erunt*, *ſintve*. Negari tamen non poteſt ut ad formulam illam dicendi redeam *de inferioribus terræ*, quin Pſal. 138. *q*, figurata oratione *inferiora*

Inferni quatuor regione diſtinctæ à Catholicis: ſeptem, à Judæis. e lib. 6. c. 7. f cap. 9. g cap. 32. 22. h c. 15. 24. i c. 26. 20. k c. 31. 14. l in pſal. 15. ᾅδης. m in lib. de anima c. 55. n Ep. 4. 9. o in c. 2. Scytharum ad Perſas regionem occupantes dona, & eorum interpretatio. p Lib. 4.

terræ κατώτατα τῆς γῆς, תחתיות ארץ *hachthijoth erets*, pro imo matris ventre ſumantur; *Non eſt occultatum os meum à te quod feciſti in occulto. & ſubſtantia mea in inferioribus terræ*. Verum aperta ratio perſuadet id ibi ita intelligendum eſſe quum ſatis communi Interpretum conſenſu qui in hoc noſtro eſt is quem dixi, nimirum pro ſubterraneo animarum receptaculo. Enarratoribus hujus noſtri loci Origenem adde in Canticum Canticor. *r*, & Hieron. in Ezechiele *ſ*, Eſaiam *t*, Jonam *u*. Expreſſit præ aliis id magis Apollinarius:

q verſ. 15. Inferiora terræ pro matris ventre. r Homil. 4. in Cant. ſ in c. 26. t in c. 24. u in c. 2.

> Νέρτερον ὑπένερθεν ἰκοίατο ῥίμφα βερέθρων:
> *Profunda infra veniant ſtatim barathra.*

Fortaſſis alludit ſimul David ad abſorptos humo Dathan & Abiron *x*, ſicut & quum in alio dixit Pſalmo *y*, *Deſcendant in infernum viventes*. Gagnejus, carmine La- B tino eleganter eum ſenſum extulit:

x Num. 16. 27. y Pſal. 54. 16.

> *Inferna ad ima vivi*
> *Deſcendent cruciandi,*
> *Subterq; terram abibunt*
> *Ut Dathan, & Abiron.*

Alter etiam elegans in Gallia Poeta *z*, Gallicè ſic luſit:

z Philippus de Portes.

> *Ceux qui cherchent ma vie, & me liurent la guerre,*
> *Me voulant perdre y demeurront:*
> *Et pour toute leur peine au plus creux de la terre*
> *Bas abyſmez ils ſe verront.*

Hilarius vocat chaos invium, quo ſeparantur damnati à Sanctis *a*: Hieronymus, damnationem in inferno. Nicephorus, τὸν τάρταρον, *tartarum*, quod etiam numero plurali nominat Aponius *b*:

a Luc 16. 26.

C Pertinet ad Tropologiam cum Allegoria, ut quod ait Auguſtinus aliique *introire in inferiora terræ*, dicantur Judæi, quia quum ne terram perderent, crucifixerunt Chriſtum, terrenis cupiditatibus ſævierunt, & terram ipſam amiſerunt, & in ima univerſæ terræ diſperſi ſunt. Malæ cogitationes, inquit Caſſiodorus, in ima terræ verguntur, quia de ipſis exeunt, & in eamdem iterum cœnoſitatem volvuntur. Origenes *c*, moraliter etiam interpretatur, *introeuntes in inferiora terræ* illos eſſe, qui terram ſapiunt, de terra loquuntur, in profundum ſtultitiæ deſcendunt, & non carnaliter tantum vivunt, ſibique ipſis nocent ſolis, quomodo *terra eſſe*, & *in terra habitare* dici poſſent, non in inferiora illius introire, ſed terrenis & carnalibus ſenſibus ſcripturas intelligendo, & alios ita docendo, atque argutias quaſdam argumentaq; carnalis & terrenæ ſapientiæ confingendo, decipiunt; ac propter gravius hoc delictum pœna iis etiam futura gravior imminet, nimirum in inferioribus quo- D que terræ, i. e. ipſiuſmet inferni loci. Aptat hunc Hugo locum ad pœnas damnatorum, ut ſit prima obſcuritas ac profunditas loci verbis iſtis indicata, *introibunt in inferiora terræ*; ſecunda, tormenti acerbitas deſignata per *traditionem in manus gladii*; tertia, malorum ſocietas, quum dicitur quod *partes vulpium erunt*, i. e. dæmoniorum. Adjicit de uſurariis morientibus, eorum corpora tradi vermibus *in inferioribus terræ partibus*; animas tormentis quaſi gladio, facultates prædonibus tamquam vulpibus. Vel de pœnis improborum in hoc etiam tempore, ut propriis premantur peccatis, veluti mole terræ *aggravando contra ſe denſum lutum d*, ut non raró gladiis pareant latrocinantium; ut opes eorum perveniant ad prædones vel principes, vulpium in morem inſidiantes, ſicque qui prædas collegerant, prædentur & ipſi *e*.

b Lib. 4. in Cant. Tropologia Allegoria. Malæ cogitationes in ima terræ verguntur. Moralis interpretatio. c Hom. 4. in Cantic. Loci applicatio ad pœnas damnatorum. De uſurariis expoſitio. De pœnis improborum in hoc etiam tempore. d Abac. 2. 6. e Eſa. 33. 1.

Tradentur in manus gladii.) Hieronymus, *congregentur in manus gladii*. Alii, *occident eum*, vel, *fundere facient eum*, vel, *diſtrahent eum*; vel, *dejicient eum*, vel, *facient ruere*, vel, *currere*, vel, *ſecari ſuper manus gladii*: vel, *abibunt ad eam partem ubi gladius vaſtat*. Sic habent Hebrea יגידוהו עלידי חרב *jaggiruhu hhal jede charev*. Primum verbum in hiphil futuri temporis numeri pluralis cum affixo tertiæ perſonæ maſculinæ ſingularis, eſt activæ ſignificationis à themate נגר *nager*, quod eſt *diffundere*, *decurrere cum impetu & in præceps*, & in

hiphil,

hiphil, *diffundere facere*, &c. Sic apud Jeremiam *a*, *deduc eos in manus gladii* ἄθροισον αὐτοὺς εἰς χεῖρας μαχαίρας, *congrega eos in manus gladii*, הגרם על ידי חרב *baggirem bhal jede cherev*. Chald. *trade eos in manus occidentium gladio* Igitur LXX. ſenſum reddiderunt paſſivè, ſicut & Hieronymus, & ſingularem perſonam tertiam collectivè poſitam, pluraliter expreſſerunt? LXX. *tradi in manus gladii* dixerunt: Hieronymus, *congregari*, quod eſt gladium quaſi manibus ſui facere fundi ac decurrere, vel ſuſum congregari ſanginem tùm Saulis ducis perſequentium David, tùm etiam iſtorum aliorum; quod accidit in montibus Gelboe *b*: Quare nihil eſt quod ſuſpicetur Agellius, aliud hic thema מנר *ſagar* pro נגר *nagar*, etiamſi hic ſignificet *dare*, *tradere etiam in manum*, *concludere*, &c. & in hiphil exponitur ſibi verbo *adendi c*. Gladio tribuitur *os d*, diciturque *devorare e*, & *inebriari f*, ſed & aliàs *g*, lego *manum gladii*, quippe quod ſit *ultor iniquitatis h*. & portet eum ad id poteſtas *i*, ſeu Princeps ac Judex tamquam poteſtatis inſigne *k* Gladium, ait Euthymius, metaphoricè manus habere finxit, ut illius ictum inevitabilem eſſe indicare, veluti qui quaſi manu quadam illos apprehenſurus, atque adacturus ſit. Obſervavi aliàs gladio percuſſos martyres fere ſemper occubuiſſe, quamvis alia tormenta divinitus ſuperaſſent, ſcilicet quia tortoris manu tenetur gladius, tractaturque illius quum ſævitia, tum libertate, quæ non ita obſequi DEO ſolet ut inanimæ res; tametſi compelli ab eo poſſit.

a c. 18. 21. b 1. Reg. ult. c Pſ. 77. 50. Thren. 2. 7. d Exod. 17. 13. Num. 12. 24. Deut. 13. 15. & alibi ſæpe. Gladio cur manus tribuatur. e Deut. 32. 42. 2. Reg. 18. 8. Jerem. 2. 30. f Eſa. 34. 5. Circa martyres gladio percuſſos obſervatio.

Indicat Nicephorus aliam cauſſam cur appellentur *manus gladii*, quaſi ſint *manus hoſtium inviſibilium*, *quibus gladius agitatus evitari non poſſit*, χεῖρας ῥομφαίας, inquit, ἀπὸ τὸ ἀοράτων ἐχθρῶν, τὸ ἄφευκτον τοῦ ξίφους. Deniq; *manus gladii* vim, robur, potentiam vel validum ejus ictum ſignificant. Vel, κατ᾽ ὑπαλλαγὴν, ponuntur pro gladio manuum ſeu pro manibus, ut ita dicam, gladiatis, & armatis, & pro gladio in manibus, aut quem manus corripiunt ad vulnera cædeſque; quemadmodum *ſanguinis gladii* dicitur *l*, quia gladio fuſus eſt. Gladius quidam eſt qui utraque tractatur manu ad expeditiùs deſecandum. Ore Chriſtus geſtaſſe deſcribitur *m*; ſed aliàs de myſtica notione gladii ſatis, & paullo ante de ea quæ propoſito convenit.

g Iob. 5. 26. Ezech. 35. 5. h Iob. 19. 29. i Rom. 13. 4. k Ber. 6. 14. Manus gladii cur item dicantur. l 4. Reg. 3. 23 Sanguis gladii ut dicatur. m Apoc. 1. 16.

Partes vulpium erunt.) Hieron. in ſingulari, *pars* legerunt forſitan LXX. מנות *manoth*, in plurali מנות *menaoth*, non מנאת *menath*, in ſingulari. Reddunt alii *ſortem*, *prædam*, *portionem*, quaſi diceret futura cadavera illorum, prædam ac portionem vulpium, atque veluti demenſum; ſicut quum leonibus Babylonicis dabantur quotidie *duo corpora & duæ oves n*, ſive corpora hominum damnatorum intelligas, ſive aliorum animalium majorum quàm eſſent oves, non ergo prius per *introitum in inferiora terræ* ſepulturæ intelligebatur locus, quia partes vulpium non ſunt niſi corpora inſepulta; eſtque hoc ſupplicii quoddam genus, quod maximi faciebant Hebræi, carere ſepultura, & exponi *eſcas volatilibus o*, *beſtiiſq*;

n Dan. 14. 31. Supplici genus grave apud Hebr. ſepultura carere, & exponi eſcas volatilibus beſtiiſque.

Jam dixi de Judæorum internecione per exercitum Romanorum, quod Caſſiodorus bene monet, ita ut inſepulti jacerent, eſca vulpibus feriſque reliquis; non ſolum de Saule ſuſpendo, quando occidit in bello cum ſuis *p*, & aliquantò poſt de ſeptem ex ejuſdem familia crucifixis, quos *Raſpha non dimiſit aves lacerare per diem*, *neque beſtias per noctem q*, ut alia omittam exempla *r*. Addit Caſſiodorus, Judæos, qui nunc ſuperſunt, eſſe partes vulpium, quia ſe doloſis & fraudulentis prava voluntate conjungunt. Cajetanus vult, quod nec improbat Serprçus, reticens nomen Auctoris, his verbis idem repeti quod præcedẽtibus eſt dictum *de introitu & in inferiora terræ*, ut ſcilicet ſe abdant in luſtra ſicut vulpes. Quin additur ut ea ſubeuntes inciderent in vulpes incauti à quibus laniarentur. *Quemadmodum ſi fugienti a facie leonis occurat urſus*, *& ingreſſum domum ac innixum manu ſua ſuper parietem*, *mordeat coluber ſ*. De vaſtitate ac ſolitudine habitationis indicat etiam Hieronymus in Ezechielem *t*. qui vulpes in deſertis eſſe ſcribit locus. Cur vulpes potiù nominatæ ſint. ſervato litterali quoque dicto ſenſu. rationem reddit Euthymius, Nicephorus, Baſilius, Theodoretus, quoniam Philiſtæi non erant fortes ac generoſi, ſed puſilli, imbecilles, doloſi, & aliquando irruentes, ſedulo autem pulſi, fugientes. Janſenius refert hoc ad multitudinem vulpium in illis locis, ita ut Samſon trecentas capere facilè potuerit *u*, & Jeremias *x*, *vulpibus* feras alias innuere voluerit. Teſtantur id etiam qui Palæſtinam, atque Judæam deſcribunt. Proprietates vulpis præcipuè comprehenſæ ſunt hoc diſticho, quod Hugo recitat, & ad mores applicat:

o Deut. 28. 26. Pſal. 78. 2. Jerem. 16. 4. c. 19. 7. c. 34. 20. 1. Reg. 17. 4. c. 46. p 1. Reg. ult. 10. q 2. Reg. 21. 6. 10. Judæ qui ſuperſunt quomodo partes vulpium dicantur. r Gen. 40. 10. 22. Num. 25. 4. ſ Amos 5. 19. t in cap. 26. Vulpes hic cur potius nominatæ. u Judic. 15. 4. x Thren. 5. 18. Palæſtina vulpibus abundans. y Proprietates vulpis.

Fœtor, *avis*, *lar*, *vox*, *via*, *cauda*, *dolor*, *caro*, *pes*,
Fraus, *taxus*, *pulex*, *pellis*, *proles*, *pilus*, *unda*, *canis*, *lux*,

y lib 10. reducſtoris mordis c. 110. z l. 5. exempl. & ſimil. c. 43. a Hom. ult. in Cant. b c. 2. 15. c Matt. 8. 31. Luc. 13. 2. Judic. 15. 42. Eſai. 1. c. 4. 3. Adde Ezech. 13. 4. & Thren 5. 18. d Matt. 8. 20.

Conſulendus præterea Petrus Berthorius *y*, Joannes a S. Geminiano *z* ſylva Allegoriarum. Geſnerus, malæ licèt religionis auctor, in hiſtoria de quadrupedibus. Origenes *a*, tractans illud ex Cantico *b* Canticorum, *capite nobis vulpes parvulas quæ demoliuntur vineas*, docenique dæmones *c*, eſſe, qui per cogitationes pravas & intelligentiam perverſam exterminant in anima virtutum florem, & fructum fidei perimunt, præterea perverſos Doctores hæreticorum dogmatum; colligit alia ſcripturarum loca, in quibus de hoc animali mentio fit, præter locum Cantici, & hujus Pſalmi. Docet autem eos qui introeunt *in inferiora terræ*, i. e. ut priùs quoque retuli, carnaliter & vivunt, & docent, *partes vulpium fieri*, h. e. peſſimorum dæmonum: & hos in illis *foveas ſua habere*, juxta myſticum videlicet verborum Chriſti *d*, ſenſum. Subdit, alligatas caudis vulpes, quæ Philiſthæorum ſegetes incendant (ſimile quid Ovidius memorat *e*,) eſſe conjuratas Adverſantes inter ſe propoſitiones hæreticorum: eos qui rident conſtruentes mœnia orthodoxæ doctrinæ, quaſi poſſint a vulpibus dirui, eſſe, qui putent fallaciis dialecticis & calliditate ſermonum everti facilè poſſe. Herodem poſtremo propter fallacem calliditatem nominatum eſſe *vulpem*. Attigit hæc omnia ſimul Hilarius hoc loco. Auguſtinus, Hieronymus, Ruffinus, Caſſiodorus & alii, nec non Aponius *f*, illud de Herode atque etiam de Cæſare; ita ut Judæi repellentes agnum Chriſtum verum regem, reges vulpes elegerint timidos & imbelles, ſimulque aſtutos & ſævos, ut ſunt vulpes. Sed labitur Aponius memoria, quum ait, Herodem qui *vulpes* appellatus eſt à Chriſto, illum fuiſſe qui occiderat infantes. Celebratur ab Epiphanio *g*. Iſidoro *h*, Oppiano *i*, Alberto *k*, Glyca *l*, Michaele Hero, ſimulata vulpis mors, ut tamquam ad cadaver advolantes captet aves. Climacus *m*, ſimulationem ſomni vocat. Addit Michael Herus, quem citat Scholiaſtes Epiphanii, in argilla rubra priùs volutari & inquinari, ut vulnerata videatur & cruentata. Unum reperio Arnobium qui vulpem propanat imitandam. Docet moraliter, quum Dæmones quærunt animas noſtras, & preveniunt uſque *ad inferiora terræ*. i. e. corporis noſtri; gladio verbi DEI concidendos eſſe velut in partes; has autem partes tamquam vulpium eſſe, quia vulpes tam aſtutè agunt, quemadmodum ex Phyſiologo recitat, ut non ſolum ſuas partes non perdant, ſicut canes, & aves, ſed & alienas, ut lupi, occultè diripiant; ita & caſtitatis amatori faciendum, ut non ſolùm ſuam ſervet, ſed eos quo dæmon prædatus eſt, arte qua poteſt quaſi aſtutus eripiat, & has partes caſtitas comedat, & conſumat. Hac ratione cum vulpe vulpinari licet, & vulpionem eſſe, ut Varronianè & Apulejanè loquar, quod βατταρίζειν Cyrenæi dicebant Ariſtophanes, in Veſpis, ἀλωπεκίζειν πρὸς ἑτέραν ἀλώπεκα. Quod vulgo fertur & affirmat Ambroſius *n*, atque citatus a me ante Iſidorus, ſolam vulpis utilem pellem, ut plurimum ita eſt, indeque ducitur ſimilitudo ad hypocritas, qui.

e 4. Faſt. die 4. poſt id. Aprilis. Herodes cur vulpes dictus. f l. 4. in Cant. Herodes & Cæſar rege vulpes electi à Judæis cùm verum regem Chriſtum agnum rejecerunt. Aponii memoriæ lapſus. g ad Phyſiol. c. 19. Simulata vulpis mors ad quid, & aliæ ejuſdem fraudes. h 12. etig. c. 3. i de Piſcib. k de animal. Vulpis imitatio propoſita & quomodo. l p. 1. annal. m gradu 15. n in l. 9. Luc. o Perſ. Sat. 5. Cum vulpe vulpinarii, & vulpionẽ eſſe ut liceat. Βατταρίζειν. Ἀλωπεκίζειν πρὸς ἑτέραν ἀλώπεκα. p Plato 2. de republ. A vulpibus ducta ſimilitudo. Earum eſus. Vafrities.

Aſtutam o, *ſervant ſub pectore vulpem*:

Vel, à tergo illam Archilochi *p*, quorum ſola laudabilis externa facies eſt. At prodit Galenus *q*, autumno quando nutriuntur uvis, palato gratiſſimas haberi, atq; in Græcia hæſitari à venatoribus. De Bœotis teſtis Ariſtophanes *r*, id universè ſenſiſſe Mneſimachum Athenæus *ſ*. Conſtat etiam ex Plinio *t*, plures alias ex eo animali utilitates capi ad medicinas, qua de re plura Geſnerus, quem citavi. Ad vafriciem ſpectat vulpis etiam, quod, ut Bernardus *u*, ſcribit poſt alios, ita ſua confundat veſtigia, ut qua vel intret, vel exeat, non facilè queat ab homine deprehendi; quumque peteat opus, non appareat auctor: Adjice ex Oppiano tot facere foramina & aditus, ἑπταπύλους δόμους, ut minus facilè à venatoribus illaqueentur: & Ariſtomenes Meſſenius à Lacedæmoniis captus, ut ſcribit Plinius *a*, Pauſanias *b*, Polyænus *c*, evaſerit, anguſtos vulpium ſecutus aditus. Denique numquam manſueſcere dicitur vulpes: quod Aponius *d*, ad auctores accomodat Hæreticorum, qui etiam capti & victi, numquam, inquit, redeunt ad ſalutem. Tali ſunt etiam hypocritæ ingenio, quos acerrimè inſectatus eſt. Chriſtus ſupra peccatores alios, & graviſſimum ſupplicii genus vocavit *parte habere cum hypocritis e*, quaſi diceret, cum vulpibus, & cum iis qui videri, non eſſe, voluerunt boni, nec niſi *ad oculum ſervire f*. Quamquam Caſpias, Amyntas *g*, apud Ælianum *h*, vulpes tradit cicures ut caniculas eſſe. Dicunt nominis Græci ἀλώπηξ etymon eſſe, παρὰ τὸ ἀλῶ τὸ πλανῶ *decipio*, & ἀ ὤψ ὠπός, qui eſt *vultus facies ve*, & παίζω, *illudo*.

p 4. de attenuante victus ratione. q c. 8. 3. de aliment. facult. r c. 2 in lib. Hippo. de morb. acut. comm. 4. 5. 101. ſ in Akarnenſibus. Utilitas ad medicinas. ſ lib. 4. t lib 28. u Serm. 66. in Cant.

Ariſtomenes Meſſenius, à Lacedæmoniis captus, anguſtos vulpium ſecutus aditus, evaſit. Vulpes numquam manſueſcens. a lib. 11. c. 38. b in Meſſen. Hypocritar. ingenia. Graviſſimũ ſupplicii genus partem habere cum hypocritis. c 2. Stratag. d l. 4 in Cant. Vulpes cicures ut caniculæ. Ἀλώπηξ. e Matth. 24. 28. 51. f Eph. 6. 6. g in manſion. h 17. de animal. c. 17.

Verſ. 12.) Rex verò lætabitur in DEO, laudabuntur omnes qui jurant in eo, quia obſtructum eſt os loquentium iniqua,

Sensus loci.

JAm demum de hoſtium ſtrage tutus ac lætus, deque ſibi promiſſo regno certus, declarat quantam ſit percepturus inde lætitiam, ſed in DEO, quo ſolo auctore tanta proveniunt bona, cujuſque adeo ſingularem experiatur nunc etiam benignitatem. Ait præterea illos in eodem DEO cum laude ipſius gloriaturos, qui quum jurandum erit, non per aliud quàm ejus jurabunt numen nomenque, utpote qui talem ſe colere Deum ſciant, qui ſuos poſſit ac velit contra hoſtes juvare, iſtos profligando & delendo, illos liberando atque beneficiis afficiendo. Lætitiæ etiam ait eſſe cauſſam, quòd tandem deprehendum ſit & evulgandum, quàm falſa crimina hoſtes objecerint, quàm inaniter ſibi de illo victoriam promiſerint, quàm in contrarium ipſis cuncta ceſſerint. Poſſet præterea ſi juramentum, *in eo*, in ipſomet rege intelligas, non in DEO, ut Euthymio, Nicephoro, Baſilio, Theodoreto, placet, hic ſenſus eſſe, ut laudetur quiſquis in rege Davide in quo dum Saul viveret, nemo audebat, juraverit, vel optando ſibimet eam fœlicitatem, quæ obvenerit Regi: aut ut laudetur, glorietur, compos votorum fiat qui regi fauſta precatus fuerit: quum nempe obſtruetur eos eorum qui contra regem ſunt locuti, & dum illi alii in poſterum nec hiſcere audebunt iſtorum liberè os aperiatur ad gratulationes, vota, acclamationes, aut quidlibet aliud, ritè ac juſtè jurando.

Myſtica expoſitio.

Myſtice Rex intelligitur Chriſtus qui lætaturus erat in Patre poſt reſurrectionem: vel juſtus qui ſe bene regit, atque Sacramenta Dei & Chriſti immobiliter ſervat, & mentis ei obſequium inviolabile compromittit: hi quorum obſtruatur os, aut Judæi poſt Chriſti reſurrectionem, aut iidem atque omnes reprobi in futuro judicio, quando victa obmuteſcet iniquitas. Ad hunc ferè modum enarratores.

Rex verò lætabitur in DEO) In Pſalterio Romano, & apud Caſſiodorum, *in Domino*. *Rex* David dicitur, quia jam deſignatus & unctus adhuc vivente Saule: &, ſi ad Abſolonis tempora Pſalmus referatur, in throno jam & poſſeſſione regni conſtitutus Chald. *in verbo Dei*: quod exponi poteſt de Chriſto; quamvis, ut dixi, per regem, Chriſtum intelligant lætantem in Patre per reſurrectionem, ut Hieron. & Caſſiodorus. Non in hoſtium ſe læſaturum David morte dicit, ut Græci notant, quum luxerit mortem tùm Saulis *i*, tùm Abſalonis *k*, ſed in Deo liberatore. *Domine*, inquit alibi *l*, *in virtute tua lætabitur Rex*. De lætitia juſtorum dictum aliàs.

i 2. Reg. 1. 11. k c. 17. 33. l Pſ. 20. 2. m Pſ. 33. 3.

Laudabuntur omnes qui jurant in eo.) Græcè & apud Hieronymum ex Hebræo in ſingulari, *Laudabitur omnis qui jurat in eo*, ἐπαινεθήσεται πᾶς ὁ ὀμνύων ἐν αὐτῷ. ישתהלל כל הנשבע בו *jithhallel chol hannisbahhbo*. Chaldæa paraphraſis dirimit homonymiam dum exponit, *in verbo ejus*: *laudabit omnis qui jurat in verbo ejus*: ubi etiam activè reddit verbum primum, quod Hebraicè ſignificat actionem in ſeipſum, ut in 2. io Pſalmo *m*, *In Domino laudabitur anima mea*, תתהלל נפשי *thithhallel naphſci*, *laudabit ſe*, *jactabit ſe*, *gloriabitur*. Sic ergo hoc loco, *laudabunt omnes*, aut *laudabitur omnis*, i. e. gloriabitur, laudabit ſe, jactabit ſe, felicem ſe prædicabit. Sed falſum eſt, ἐπαινεθήσεται mediæ vocis verbum eſſe, ut quidam *n*, notavit. Poteſt porro futurum pro optativo eſſe; quo pacto Apollinarius explicat:

n Salmeron. to. 1. proleg. 16. p. 382.

Ἀντάρ ἄναξ Θεῷ ἀμφὶ φίλῳ φρένα γηθήσειε.
Ceterum Rex DEO charum animum exultet.

Clemens *o*, quoque Romanus locum hunc de juramento divino intellexit.

o 7. conſtit. c. 4.

Qui jurat in eo. In auctore qui nomen habet Hieronymi, errore ſcriptum eſt, *qui ſperant in eo*. Dixi æquivocationem tolli à Paraphraſte, qui declarat de eo qui jurat in verbo Dei, quomodo Latini paſſim exponunt de his, nempe qui jurent vel in Deo, vel in Chriſto; necnon Clemens citatus paullo antè, & Apollinarius:

Πᾶς δ᾽ ἑοῖο ὀμνύων κλέος ἄφθιτον αἰνετός ἔσται.
Omnis verò ei jurans gloria immortali laudandus erit.

Juramenti formulæ.

Sed alii Græci de juramento interpretantur quod uſurpari ſolebat *per ſalutem*, aut caput Regis *p*, ſicut & Rex ipſe quandoque jurabat *per thronum & regnum ſuum q*, quod Homerus *r*, Herodotus *ſ*, alii de aliis produnt. Placet magis prior opinio, ad quem revocari poteſt modus dicendi tertius, quem Felicis verſio una inſinuat, *laudabitur omnis adjuratus*, ideſt, qui adjurabitur per Deum. Jurare in Deo, vel in nomine DEI, & Domini, non differunt, ſicut nec per Deum nomenve illius: licèt Caſſiodorus notet non eſſe dictum per eum, ne crederemus imperatum, quod alibi vetitum eſt *t*: ſed *in eo*, ſecundùm inviolabile mentis obſequium & promiſſionem, pro qua juramentum ponitur, ut ibi, *juravit u*, *Dominus*, &c. quum jurare per alium DEUS non poſſit. Sed juramentum quo pacto fiat à DEO, & nobis qua ratione prohibitum ſit, aut licitum, docui alibi. In Apoſtolicis conſtitutionibus *x*, vetatur perjurium ac omne quoque juramentum, videlicet non neceſſarium, ſin minùs, ſaltem ait Clemens, jura verum: quia *laudabitur omnis qui jurat in eo*. Non aſſentior Hugoni, apud Matthæum prohiberi juramentum per creaturas, non *per Deum & in Deo*, quamvis id Hieronymus in Matthæum ſignificet. Nec etiam concedo Nyſſeno *y*, laudari dumtaxat etiam per iſta verba ſimplicem aſſeverationem veritatis, adhibito, eſt, vel, non. Inclinant Patres maximè Græci in eam partem quæ penitus vetat juramenta ut exceſſum cohibeant. Sed hac de re aliàs. Quod Græcè eſt in Apocalypſi *z*, ὤμοσεν ἐν τῷ ζῶντι, Latinè redditur, *juravit per viventem*: nec apud Matthæum *a*, *jurare in templo*, *in altari*, *in dono*, *in auro*, valet aliud quàm per templum, altare, donum, aurum. Quemadmodum *ſpiritum Patris in aliquo loqui b*, vel *Chriſtum c*, eſt loqui per illum, nam quod eſt in libro Numeror. *d*, *Num per ſolum Moſen locutus eſt Dominus? nonne & nobis ſimiliter locutus eſt?* Græcè legitur utrobique ſine præpoſitione in dativo μωυσῆ & ἡμῖν, Hebr. cum præpoſitione במשה *bemoſeh*, & בנו *banu*. Unde nec aliud etiam eſt *principium loquendi Domini in Oſea e*, quàm per Oſeam, & iterum nil aliud *jurare in ſancto f*, quàm per ſanctum. Denique in Evang. Matthæi *g*, *jurare per cælum*, *per terram per Jeroſolymam*, *per caput*. Græcè dicitur cum præpoſitione, ἐν τῷ οὐρανῷ, ἐν τῇ γῇ, ἐν τῇ κεφαλῇ, & cum alia præpoſitione atque accuſativo caſu plur. εἰς Ἱεροσόλυμα. Ex Hebræo ſuſpicor immediatè convertentem Interpretem Græcum, imitatum phraſes Evangelii Hebraici. Idem cenſeo de iſta formula, quum dicitur quis *jurare Domino h*, quod ſic Græcè & Hebr. dictum in dandi caſu, nonnumquam Latinè vertitur *per Dominum i*, interdum & Latinè; *In Domino k*, Græcè κατὰ τῶν κυρίου. Qua in re Druſius *l*, perperam reprehendit inſcitiæ interpretem noſtrum. Modum jurandi Domino religioſum apud Hebræos, & ſolemnem tradere videtur poſterior Paralipomenon liber *m*, *Voce magna in jubilo & in clangore tubæ*, *& in ſonitu buccinarum*, *cum execratione in omni corde*, *quærendo eum in tota voluntate*.

p 2. Reg. 11. 1. c. 14. 19. q Judith. 1. 12. r Iliad. 1. ſ lib. 4. t Matt. 5. 34. u Pſ. 109. 4. Pſ. 131. 2. x l. 7. c. 4. Juramentũ non neceſſarium prohibitum. Juramentũ per creaturas, non per Deum & in Deo, prohibitum. y Hom. 13. in Cant. Penitus vitanda juramenta ut exceſſus cohibeatur. z c. 10. 6. Jurandi formula & phraſes ſcripturæ. a c. 23. 20. 21. b Matt. 10. 20. c 2. Cor ult. 3. d c. 12. 2. e Oſea 1. 2. f Pſ. 88. 4. 36. Amos. 4. 2. g c. 5. 34. 35. 36. h Pſ. 131. 2. i Eſa. 19. 18. k Soph. 1. 5. l l. 9. obſerv. c. 10. Inſcitiæ malè reprehenſus interpres noſter. Solemnis & religioſus jurandi Domino modus. m c. 15. 14. 15.

Laus promiſſa jurantibus in DEO, quid item requirat in jurante.

Quocirca hic etiam laus promiſſa jurantibus in Deo, requirit in jurante ſimilem religionem aut ſaltem conditiones illas judicii, reverentiæ, veritatis, nec arbitro ve-

rum quod Hugo docet, ſi hoc minimum laudatur multo fortius, & majora laudari, ad eum modum quo parva improperantur in illa ſententia Judicis a: *Eſurivi & non dediſtis mihi manducare*, &c. Quidquid ſit de hac ſententia, non cenſetur minimum quid opus illud religionis, præſertim ſi comprehendat reliquum cultum DEI, quod in juramento, ut vocant, fidelitatis, ac in abrenuntiatione in Baptiſmo facta continetur, prout ferè ceteri enarratores volunt.

a Matth. 25. 35. 37.

Addit Folengius vota quæ nuncupantur à religioſis DEO.

Chriſtianorum generale quaſi juramentũ quo ſe obligant Chriſto.

De generali Chriſtianorum quaſi juramento, quo ſe obligant Chriſto, velutique jurant & ſtatuunt cuſtodire *judicia juſtitiæ illius b*, deque laude ac gaudio ſic jurantium, & confuſione pœnaque nolentium jurare: extat Eſaiæ c, egregium teſtimonium; *Ecce ſervi mei laudabunt præ exultatione cordis*, &c. *vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione ſpiritus ululabitis; & dimittetis nomen veſtrum in juramentum electis meis* (ut imprecari volens dicat, ſic te vel me perdat DEUS, ut Judæos; vel, ut dicamur Judæi aut Iſraelitæ ſecundùm ſpiritum, & populus DEI) *& interficiet te Dominus Deus, & ſervos ſuos vocabit in nomine alto* (ut vocentur Chriſtiani) *in quo qui benedictus eſt ſuper terram, benedicetur in DEO, Amen*, (qui baptizatus eſt, benedicetur in DEO vero, quod LXX. vertunt *benedicent Deum verum*, εὐλογήσουσι τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινόν) *& qui jurat in terra, jurabit in DEO, Amen*, (ὀμεῖται τὸν Θεὸν ἀληθινόν, *juravit DEUM verum*; ubi etiam apparet nullam eſſe differentiam inter jurare Deo, Deum, in Deo vel in Deum, ut priùs monui) *quia oblivioni traditæ anguſtiæ priores*, &c. Subdit Propheta deſcriptionem ingentis gaudii in populo illo ſic jurante, & Deum verum videlicet tali ritu, qui cetera comprehendat, colente.

b Pſ. 118. 106.
c c. 65. 14. 15. 16.

Jurare Deo, Deum, in Deo, in Deum idem.

Hilarius d, tractans eum locum; anne ambigitur, inquit, quis juretur à Chriſtianis? quis benedicatur? per quem nomen Chriſtianorum benedictum ſit? omne os credentium te Chriſte, DEUM loquitur; omnium credentium fides te Deum jurat, Deum verum eſſe confitens, Deum verum eſſe prædicans. Quare *jurare in Deo* ſive Chriſto non eſt ſolùm vocare rei alicujus affirmatæ teſtem, ſed ei ſe devovere, & quod ſolent milites, fidelitatis ei Sacramentum offerre, militiam Chriſtianam profiteri, inter Chriſtianos cenſeri, & Chriſtianè vivere. In hoc ſenſu juramentum ſumſit ipſemet David & verbis antea indicatis e: *Juravi & ſtatui cuſtodire judicia juſtitiæ tuæ*: & iſtis aliis f, *Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob*. Idem valet alter Eſaiæ g, locus; *In illa die erunt quinque civitates* (plurimæ) *in terra Ægypti* (ibi ubi tot quondam etiam monachi, & alibi per univerſum mundum tot Chriſtiani) *loquentes lingua Chanaan* (lingua ſacræ Scripturæ, doctrina quam tradiderunt diſcipuli Chriſti qui erant Judæi) *& jurantes per Dominum exercituum; civitas Solis vocabitur una* (divini Solis lumine illuſtrata.) Ex eodem Propheta h, ſimilis adhuc ſententia; *In memetipſo juravi* (DEUS loquitur) *egredietur de ore meo juſtitiæ verbum* (evangelicum quod juſtificat) *& non revertetur, quia mihi curvabitur omne genu*, & *jurabit omnis lingua* &c. *in Domino juſtificabitur & laudabitur omne ſemen Iſrael*. LXX. habent quidem ὀμεῖται πᾶσα γλῶσσα; ſed videtur Paulus i, ad eum alludens locum *jurandi* verbum per confitendi expoſuiſſe. In epiſtola verò ad Romanos Græcè additur *cœleſtium & terreſtrium & infernorum*.

d 5 de Trin.

Jurare in Deo ſive Chriſto, pro ei ſe devovere, & aliæ expoſitiones.

e Pſ. 118. 106.
f Pſ. 131. 2.
g c. 19. 18.
h c. 45. 23. 24. 26.
i Rom. 14. 11.
Phil. 2. 10. 11.

Γέγραπται γὰρ, ζῶ ἐγὼ λέγει κύριος, ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. *Scriptum eſt enim, vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur* (flectet nempe ſe) *omne genu*) *cœleſtium & terreſtrium & infernorum*] tum ſubditur καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται τῷ Θεῷ, *& omnis lingua confitebitur DEO*. Videntur ex epiſtola ad Philippenſes illuc tranſlata vocabula *terreſtrium, cœleſtium & infernorum*. Quamquam loquatur Apoſtolus priore præſertim epiſtola de judicio generali, quando cuncti boni, mali angeli, homines veluti genu flexo adorabunt eum, confitebuntur illius divinitatem, ſententiam ejusdem excipient; & *laus erit unicuique ab ipſo k*, qui merebitur illam.

k 1. Cor. 4. 5.

Hæc igitur omnia quæ dixi, per juramentum *in Deo*, licet hic intelligere: quamvis non propter vim phraſis Hebrææ, qua, ut multis exemplis docui, non plus importatur jurare *in Deum*, quàm *per Deum*, etiamſi Latina dicendi forma majorem fortaſſis habeat emphaſin, nempe *jurare in DEUM, ejuſque verba*. Derivantes aliqui nomen illud DEI אלוה *eloha*, vel אלהים *elohim*, ab אלה *alah*, quod eſt *jurare*, ſive affirmando, ſive execrando, colligunt in omni juramento nomen DEI aliquo modo includi.

In omni juramento nomen DEI aliquo modo includi.

Quia obſtructum eſt os loquentium iniqua.) Hieronymus, *Obſtruetur os loquentium mendacium*. Hoc ſignificat שקר *ſceker*, tempus autem pro tempore ſæpè ponitur. Chaldaicè tribuitur DEO (*quoniam præfocabit os eorum qui loquuntur mendacium*,) quod Nebienſis tamen interpretatur, *claudentur ora*, &c. *Muta fient labia l doloſa; impii in tenebris conticeſcent m*, coram Judice Chriſto, qui ut ovis *coram tondente ſe obmutuit n*, *ita ut miraretur præſes vehementer o*, *veſtem non habens nuptialem* obmuteſcet *p*; *omnis iniquitas oppilabit os ſuum q*. Rectè omnino qui abuſus eſt officio linguæ oriſque, non *ponendo ori cuſtodiam, & oſtium circumſtantiæ labiis*, neque *cuſtodiendo vias ne delinqueret in lingua r*, *camo freno que* conſtringitur *ſ*, *obſtruitur illi os*, & fauces præfocantur. Accuſatores etiam juſtorum, diaboli projicientur, ne in judicio accuſent Sanctos *t*: improbi verò nihil pro ſe reſpondere poterunt. Sed & hoc ipſo tempore *benefacientes obmuteſcere faciunt imprudentum hominum ignorantiam*, qui detrahebant de illis *tamquam de malefactoribus u*: facit is etiam qui *in omnibus ſeipſum præbet exemplum bonorum operum, ut is qui ex adverſo eſt vereatur, nihil habens malum dicere de illo x*. In inferno nihilominus Deum reprobi ſemper *blaſphemabunt, commanducando linguas ſuas, præ doloribus, & vulneribus ſuis numquam agendo pœnitentiam y*.

Tẽpus pro tempore poſitũ ſæpè.

l Pſ. 30. 19.
m 1. Reg. 2. 9.
n Eſa. 53. 7.
o Matt. 27. 14.
p c. 22. 12.
q Pſ. 106. 42.
r Pſ. 38. 2.
Pſ. 140. 3.
ſ Pſ. 31. 9.
t Apoc. 12.
u 1. Pet. 2. 12. 15.
x Tit. 2. 7. 8.
y Apoc. 16. 10. 11.

PSALMUS
SEXAGESIMUS TERTIUS.

In finem.

1 Pſalmus David.

2 EXaudi DEUS orationem meam quum deprecor: à timore inimici eripe animam meam.
3 Protexiſti me à conventu malignantium: à multitudine operantium iniquitatem.
4 Quia exacuerunt ut gladium linguas ſuas: intenderunt arcum rem amaram, 5 ut ſagittent in occultis immaculatum.
6 Subitò ſagittabunt eum, & non timebunt: firmaverunt ſibi ſermonem nequam.
Narraverunt ut abſconderent laqueos: dixerunt: Quis videbit eos?
7 Scrutati ſunt iniquitates: defecerunt ſcrutantes ſcrutinio.
Accedet homo ad cor altum, 8 Et exaltabitur DEUS.
Sagittæ parvulorum factæ ſunt plagæ eorum:
9 & infirmatæ ſunt contra eos linguæ eorum:
Conturbati ſunt omnes qui videbant eos:
10 & timuit omnis homo.
Et annuntiaverunt opera DEI: & facta ejus intellexerunt.
11 Lætabitur juſtus in Domino, & ſperabit in eo, & laudabuntur omnes recti corde.

Titulus & Argumentum.

In finem.

Verſ. 1.) Pſalmus David.

Cur magis ſpiritualis habendus hic Pſalmus Græcorum canon, Pſalmos qui nihil novi habeant in titulo, ſimile præcedenti continere argumentũ.

DE titulo nihil eſt quod dicatur, tam ſimplex eſt & communis. Quo magis Hilar. & Caſſiod. ſpiritualem notant hunc habendum pſalmum Græcor. etiam canon eſt, Pſalmos qui nihil novum habeant in titulo, ſimile præcedenti continere argumentum.

Pſalmi argumentum. Typus ejuſdem, interpretationes variorum, & adaptationes.

Orat itaque David contra perſecutionem Saulis; ſub hoc autem typo ea intelligitur quæ contra Chriſtum & ejus membra excitatur, non tantùm vi ferreque ſed etiam dolis, fraudibus, falſis criminationibus, à quibus divina ſperet potentia liberationem cum triumpho; ita ut ipſimet ſuis hoſtes telis confodiantur, ac terribile de ſe cunctis præbeant ſpectaculum hominibus, augeatur Dei timor apud malos, boni, DEI prædicent judicia, gloriam ejus illuſtrent, gaudeant de ejuſdem juſtitia & bonitate. Auguſt. docet, Domini paſſionem commendari maximè in hoc pſalmo; martyribus tamen etiam & aliis tentationem patientibus à diabolo atque ab hominibus, convenire. Caſſiodorus hunc ait eſſe Pſalmum ſextum ex iis qui paſſionem Domini reſurrectionemque brevi relatione contingunt. Hilarius vult & de Chriſti paſſione Pſalmum eſſe, ſive de Judæorum in eum conſpiratione, & de Apoſtolorum prædicatione, qua veluti vulneraverint eos, qui nullam juſtæ perſecutionis cauſſam contra ipſos habebant; & generaliter de perſecutione, quam philoſophi, hæretici, avari, ambitioſi, voluptuoſi, moveant contra juſtos. Athanaſius Marcellino quidem proponit recitandum Pſalmum adverſus quolibet, qui nobis inſidias machinentur, perniciemque ſperare jubens, fore ut ſint imbelles ac invalidi tamquam puerorum ictus ipſorum: ſed in Commentario pſalmorum qui citatur in Catena Nicetæ Heracleenſis, ait cani pſalmum à Davide ex perſona Apoſtolorum, orantium liberari ab hoſtibus prædicationis Evangelicæ, atque prudenter exponentium inſidias ſibi à Principibus Judæorum factas, & quanta ſubierint pericula propter pietatem ac fidem in Chriſtum.

Marcellino ad quid propoſitus Pſalmus.

In officio Apoſtolorũ Pſalmi hujus recitatio.

Recitans Eccleſia in officio Apoſtolorum pſalmum iſtum, ſatis indicat non de perſecutione tantùm quam ſint Apoſtoli à Judæis paſſi, ſed ab aliis quoque illum intelligere. Quapropter minùs profectò veriſimilis opinio R. Salomonis, & antiquorum aliorum Hebræorum, & Midras thehillim, quam ſequi Lyran. videtur, & Ayguanus, de Daniele ſermonem eſſe, qui fuit de ſemine David ac ſemine regio, ut inſinuatur in hiſtoria Regum *a*, & erat conjiciendus in lacum leonum, indeque mirabiliter liberandus. Vocat Valentia ineptam, extortam valde litteræ diſſonam expoſitionem, quæque faciat injuriam prophetæ Davidi. Quamquam Ayguanus & Petrus de Harentals, interpretentur allegoricè per Danielem, *virum deſideriorum b*, Chriſtum, qui vocetur ab Aggæo *c*; *deſideratus cunctis gentibus*, & morti traditus eſt *per invidiam d*, in agonia verò Patrem oravit *e*.

a 4. Reg. 20. 8. Dan. 1. 6.
b Dan. 9. 23.
c c. 2. 8.
d Mar. 15. 10.
e Matt. 26. 42. Luc. 22. 44.

Verſ. 2.) Exaudi Deus orationem meam, quum deprecor; à timore inimici eripe animam meam.

Senſus loci.

SEntentia facilis; precatur enim enixè ſe in tantis conſtitutum periculis exaudiri ac liberari ab ingenti timore quem ex minis & machinationibus inimicorum conceperat, vel, ne timeat quidem illos. Petiit Chriſtus ut homo, ne timor eum impediret à complenda diſpenſatione paſſionis, inquit Caſſiodorus: martyr, ne timori atque tormentis cedens, negaret Chriſtum, ait Auguſtinus: quivis fidelis petit, ut notat Hilarius, ne periclitetur fides noſtra, ipſeque, ac ne ſubrepentium illecebrarum æſtu abſorbeamur, & incautam ſecuritatem hoſtis in ſpeculis poſitus incurſet, contra quem vigilandum in oratione: ut DEUS ſemper oratus exaudiat, noſque ab his quæ timemus etiam antequam ingruerint, & quorum dominatum formidamus, eripiat,

Exaudi DEUS orationem meam.) Hieronymus, *Audi Deus vocem meam*, *Vocem* quoque habent Biblia Complutenſia, & Regia, & Pſalterium Gallicanum. Sic etiam textus Hebræus קולי *koli*, & multi libri Græci, φωνῆς μου, quo pacto item videtur Euthymius legiſſe. In emendatis Græcis eſt τῆς προσευχῆς, quam lectionem ſecuti ſunt Baſilius ac Theodoretus: Apollinarius item expoſuit ἱκεσίαν, *ſupplicationem*. Vox quam petit exaudiri, vox orationis eſt ac ſupplicationis. Auctor ſpeculi peccatoris apud Auguſtinum *f*, legit, *deprecationem*.

f c. 7. tom. 9.

Quum deprecor.) Hieronymus, *loquentis*, eſt בשיחי *beſchichi*, vel *in oratione* ſeu *locutio mea*, vel *in me loqui*, & *orare*, h.e. dum loquor & oro, ſive dum narro afflictiones & labores meos. Poteſt שיח *ſciach*, verbum eſſe aut nomen; & hoc ſignificat *quemvis cordis* aut *oris ſermonem, diſputationem*, præterea, *colloquium, preces, querelas obmurmurantis ac muſſitantis apud ſe, negotium, occupationem*. In Hilarii textu, & in quibuſdam libris Auguſtini, & apud Caſſiodorum, & Dionyſio teſte, nec non Fabro in tranſlatione Romana, licèt nunc non extet, in Pſalterio Eccleſiæ Vaticanæ legitur, *quum tribulor*. Poteſt eam notionem ferre vocabulum dictum Hebræum, & δέεσθαι non ſolùm eſt *orare*, ſed etiam *egere*. Sed non ſignificat *deprecari*, contrarium ejus quod quis antea precaretur & optaret, precari, nempe pro carnalibus ſpiritualia. Notat id Hugo. Moneo, ne id exactè verum putes.

Δέεσθαι. *Deprecari*, non hic eſt, contrarium ejus quod quis antea precaretur & optaret.

A timore inimici eripe animam meam.) Hieronymus, *ſerva vitam meam*, id valet חיי *chaji*. Sed *anima* ſæpe pro *vita* ſumitur. Quamquam pro anima rationali, & ejus ſalute, cui diabolus per ſe perque alios inſidietur, multi accipiunt: aliqui de vita, cujus timebat Chriſtus jacturam, quum cœpit pavere *g*, tædere, &c. Velle *eripi à timore inimici*, vel innuit jam præſentiam ſævientis inimici, qui nocere poſſit, vel deſiderium, ne quidem facultas detur inimico accedendi, ita ut liberetur quis timore atque ſuſpicione. Nam præpoſitio מין *min* (*à*) vel (*ab*) hanc vim etiam habet, ut ſententiam trahat ad negationem. Vix eſt qui ſit omni liber timore; ſed beneficio DEI non timet juſtus mala, quoniam ſecum illum habet *h*. Non placet, quod ait Hugo, petere Davidem liberari *à timore inimici*, hoc eſt, ab eo quo corripitur is qui eſt inimicus DEI, timetque paupertatem, tribulationem, ægritudinem, eos qui *occidunt corpus i*, nec *in flagella* parati ſunt *k*. Timor qui ab inimico eſt, non qui in eo, intelligitur.

Anima pro *vita*.

g Marc. 14. 33.

Juſtus non timet mala, quia Deum ſecum habet. Hugonis improbata expoſitio.

h Pſal. 22. 4.
Pſal. 16. 3.
Prov. 28. 1.
i Matt. 10. 28.
k Pſ. 37. 18.

Non libenter lego vel audio tropologias quantumvis veras bonaſque, niſi cum ſenſu litterali aptè congruant. Multo minùs recipiendi qui de Daniele in leonum lacu petente ſervari vitam ſibi, ut antea monui, interpretantur. Auctor ſpeculi peccatoris, de quo priùs memini, locum hunc ad timorem illum accommodat quem de communi adverſario diabolo morientes ut plurimùm experiuntur, ſicut & Martinus, cujus quoq; affert exemplum. Certus eſto, ait ille, quòd timor hujus horrendæ beſtiæ omne genus tormentorum ſuperat, pluſquam in hoc mundo cogitari queat. Quod propheta pavidus expaveſcens, ad orationem confugit, dicens; *Exaudi Deus deprecationem meam quum deprecor, à timore inimici eripe animam meam*. Non dicit, à poteſtate, ſed *à timore*; Quare? ad inſinuandum quàm maxima jam ſit pœna, quàm horribilis, quàm intolerabilis ſit terror ipſius inimici. Heu heu frater mi, ſi talis & tantus tremor eſt animæ peccatrici ex ſolo Satanæ viſu, quanta confuſio quantuſque horror, quanta afflictio, quanta lamentatio erit ejus conſortium? Omnia ſunt dicti Auctoris.

Loci accõmodatio.

Timor horrẽdæ beſtiæ i. e diaboli, omne genus tormẽtorum ſuperans.

Athanaſius in Catena Nicetæ Heracleenſis, ait orare hìc Apoſtolos eorumve in perſona Davidem, ut liberentur ab hoſtibus prædicationis Evangelicæ, ac prudenter exponere inſidias ſibi à principibus Judæorum factas, & petere ut ſanet mentes ſuas, ne metuant inſultus illorum: ſimile autem eſſe illud ex Actuum *l*, libro, *Et nunc Domine reſpice in minas eorum, & de ſervis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum*. Sicut Deus ipſe appellatur *timor* à Jacob *m*, ſive *timor patris ſui Iſaac*, nec defuere qui *DEUM* à δέος, quod *timor* eſt, vocatum dicerent, quia *primus in orbe timore Deos feciſſe* dicitur, ſed non niſi honeſtus laudabiliſque convenit DEO timor, i. e. ut ex virtute timeatur: ita è contrario poſſet diabolo *timoris* nomen tribui, quum ſcilicet ſola formidine pœnæ

l c. 4. 29.
m Gen. 31. 42. 53.
Dei etym.

Timoris nomen ut poteſt diabolo tribui.